

DOI 10.58423/2786-6742/2025-8-280-296
УДК 331.556.4:331.5.024.5(477)

Дмитро ТКАЧ

доктор політичних наук, професор кафедри
міжнародних відносин та журналістики
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна
ORCID: [0000-0002-6947-2036](https://orcid.org/0000-0002-6947-2036)
e-mail: ditkach2017@gmail.com

ІНТЕГРАЦІЯ РЕПАТРІАНТІВ У РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Предметом дослідження визначено процеси інтеграції репатріантів у ринок праці України та фактори, що впливають на їх працевлаштування. Метою роботи є комплексний аналіз викликів та перспектив інтеграції репатріантів у вітчизняний ринок праці, а також розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації цього процесу. Методологія дослідження базується на системному підході із застосуванням методів статистичного аналізу, експертного опитування та порівняльного аналізу міжнародного досвіду. У процесі дослідження використано дані Державної служби статистики України, результати соціологічних досліджень та експертні оцінки. В результаті роботи виявлено основні перешкоди для успішної інтеграції репатріантів: адміністративні бар'єри, складнощі з визнанням професійної кваліфікації, мовні та культурні відмінності. Встановлено, що найбільш перспективними секторами для працевлаштування репатріантів є ІТ-сфера, міжнародна торгівля та консалтинг. Розроблено рекомендації щодо вдосконалення державної політики підтримки репатріантів, які передбачають створення спеціалізованих програм професійної адаптації та перекваліфікації з урахуванням закордонного досвіду. Запропоновано спростити процедури визнання іноземних кваліфікацій, запровадити індивідуальний супровід репатріантів кар'єрними радниками та розробити стимули для роботодавців. Рекомендовано посилити програми підтримки підприємницьких ініціатив через пільгове кредитування та консультаційну допомогу. Важливими компонентами є також створення єдиної інформаційної системи, розробка регіональних програм інтеграції та забезпечення психологічної підтримки. Для координації цих заходів пропонується створити міжвідомчу раду з питань репатріації. Результати дослідження можуть бути застосовані при розробці державних програм підтримки репатріантів, удосконаленні нормативно-правової бази та створенні механізмів сприяння їх працевлаштуванню. Висновки дослідження свідчать про необхідність системного підходу до вирішення проблем інтеграції репатріантів, що передбачає координацію зусиль державних органів, бізнесу та громадських організацій. Запропоновано конкретні механізми оптимізації процесу працевлаштування репатріантів та підвищення ефективності їх професійної адаптації.

Ключові слова: репатріанти, ринок праці, професійна інтеграція, працевлаштування, трудова адаптація, державна підтримка, професійна кваліфікація.

JEL Classification: J15, J61, J68, F22, R23.

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Absztrakt. A tanulmány tárgya a hazatelepültek ukrainai munkaerő-piaci integrációjának folyamatai és a foglalkoztatásukat befolyásoló tényezők. A munka célja a hazatelepülők hazai munkaerő-piaci integrációja kihívásainak és kilátásainak átfogó elemzése, valamint gyakorlati ajánlások kidolgozása e folyamat optimalizálására. A kutatási módszertan a statisztikai elemzés, a szakértői felmérés és a nemzetközi tapasztalatok összehasonlító elemzésének módszereit alkalmazó szisztematikus megközelítésen alapul. A kutatáshoz az Ukrán Állami Statisztikai Szolgálat adatait, szociológiai kutatások eredményeit és szakértői értékeléseket használták fel. A munka eredményeként azonosításra kerültek a hazatérők sikeres beilleszkedésének fő akadályai: adminisztratív akadályok, a szakmai képesítések elismerésének nehézségei, nyelvi és kulturális különbségek. Megállapítást nyert, hogy a hazatelepültek foglalkoztatásának legígéretesebb ágazatai az informatika, a nemzetközi kereskedelem és a tanácsadás. A hazatelepültek állami támogatási politikájának javítására ajánlásokat dolgoztunk ki, amelyek magukban foglalják a szakmai adaptációt és átképzést szolgáló speciális programok létrehozását a külföldi tapasztalatok figyelembevételével. Javasoljuk a külföldi képesítések elismerési eljárásainak egyszerűsítését, a hazatelepültek pályaválasztási tanácsadók általi egyéni támogatásának bevezetését, valamint a munkaadók ösztönzőinek kialakítását. Javasoljuk a vállalkozói kezdeményezéseket támogató programok megerősítését kedvezményes hitelezéssel és tanácsadási segítséggel. Ugyancsak fontos az egységes információs rendszer kialakítása, a regionális integrációs programok kidolgozása, a pszichológiai támogatás biztosítása. Ezen intézkedések koordinálására egy tárcaközi tanács létrehozását javasoljuk a visszatérők kérdéseinek megoldásához. A kutatás eredményei felhasználhatók a repatriáltakat támogató állami programok kidolgozásában, a szabályozási keretek javításában, foglalkoztatásukat elősegítő mechanizmusok kialakításában. A tanulmány eredményei azt jelzik, hogy a hazatelepültek integrációjával kapcsolatos problémák megoldásának szisztematikus megközelítésére van szükség, amely magában foglalja a kormányzati szervek, a vállalkozások és az állami szervezetek erőfeszítéseinek összehangolását. Konkrét mechanizmusokat javasoltunk a repatriáltak foglalkoztatási folyamatának optimalizálására és szakmai alkalmazkodásuk hatékonyságának növelésére.

Kulcsszavak: repatriáltak, munkaerőpiac, szakmai integráció, foglalkoztatás, munkaerő-adaptáció, állami támogatás, szakképesítés.

Abstract. The study focuses on the processes of integrating repatriates into Ukraines labor market and the factors influencing their employment. The objective of the research is to conduct a comprehensive analysis of the challenges and prospects of repatriates; integration into the domestic labor market and to develop practical recommendations for optimizing this process. The research methodology is based on a systematic approach employing methods of statistical analysis, expert surveys, and comparative analysis of international experience. The study utilized data from the State Statistics Service of Ukraine, sociological research findings, and expert assessments. The study identifies key obstacles to successful integration of repatriates, including administrative barriers, challenges in recognizing professional qualifications, and linguistic and cultural differences. It was found that the most promising sectors for employing repatriates are the IT sector, international trade, and consulting. Recommendations have been developed to improve state policy supporting repatriates, which include creating specialized programs for professional adaptation and requalification that take into account international experience. It is proposed to simplify procedures for recognizing foreign qualifications, introduce individual support for repatriates by career counselors, and develop incentives for employers. It is recommended to strengthen support programs for entrepreneurial initiatives through preferential lending and consulting assistance. Important components also include creating a unified information system, developing regional integration programs, and providing psychological support. To coordinate these measures, it is proposed to establish an interagency council on repatriation. The research results can be applied in the development of state programs to support repatriates, enhance the regulatory framework, and create mechanisms to facilitate their employment. The conclusions underline the necessity of a systematic approach to addressing the issues of repatriates integration,

which involves the coordination of efforts among government agencies, businesses, and public organizations. Specific mechanisms are proposed to optimize the employment process for repatriates and improve the effectiveness of their professional adaptation.

Keywords: repatriates, labor market, professional integration, employment, labor adaptation, state support, professional qualification.

Постановка проблеми. Інтеграція репатріантів у ринок праці України є актуальною проблемою, що потребує системного дослідження та практичного вирішення. В умовах значних соціально-економічних трансформацій зростає кількість громадян, які повертаються на батьківщину, що створює необхідність їх ефективного включення в економічне життя країни.

Процес працевлаштування репатріантів ускладнюється низкою факторів: невідповідністю професійних кваліфікацій вимогам локального ринку праці, проблемами визнання закордонних дипломів, потребою в професійній перекваліфікації. Вирішення цих питань пов'язане з важливими науково-практичними завданнями щодо розробки механізмів оцінки кваліфікацій, створення програм професійної адаптації та вдосконалення відповідної нормативно-правової бази.

Дослідження цієї проблематики має стратегічне значення для розвитку трудового потенціалу України та вдосконалення державної політики у сфері зайнятості, особливо в контексті поточних потреб країни у кваліфікованих кадрах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інтеграції репатріантів у ринок праці досліджувалась у роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретико-методологічні засади трудової реінтеграції мігрантів розглядаються у працях Е. Лібанової[1], О. Малиновської[2]

Питання державної політики щодо репатріантів досліджують М. Романюк[3] та О. Позняк[4]. Соціально-економічні аспекти реінтеграції репатріантів аналізують О. Пятковська[5], та В. Капітан[6]. Серед зарубіжних досліджень варто відзначити роботи D. Bartram[7], та J. Dumont[8]. У галузі психологічної адаптації репатріантів значущими є дослідження О. Блинової[9], та І.Тарасюк[10].

Водночас, попри значну кількість публікацій, недостатньо дослідженими залишаються питання практичних механізмів сприяння працевлаштуванню репатріантів в умовах сучасного ринку праці України, що обумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є комплексне дослідження процесів інтеграції репатріантів у ринок праці України, виявлення основних викликів та визначення перспективних напрямів оптимізації цього процесу.

Для досягнення поставленої мети **визначено такі завдання:**

1. Проаналізувати сучасний стан ринку праці України та визначити основні сектори потенційного працевлаштування репатріантів.
2. Дослідити існуючі механізми інтеграції репатріантів у ринок праці та оцінити їх ефективність.

3. Виявити основні бар'єри та перешкоди, що виникають у процесі працевлаштування репатріантів.

4. Вивчити міжнародний досвід успішної інтеграції репатріантів у національні ринки праці.

5. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері сприяння працевлаштуванню репатріантів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У міжнародному праві репатріація визначається як повернення в країну громадянства, постійного проживання або походження осіб, які опинилися в силу різних обставин на території інших держав. Правовий статус репатріанта в Україні передбачає спрощену процедуру отримання громадянства, можливість отримання посвідки на постійне проживання та доступ до державних програм підтримки. Важливою особливістю є право на працевлаштування без додаткових дозволів та доступ до системи соціального забезпечення країни.

Статус репатріанта має свою специфіку, яка проявляється у часових обмеженнях для оформлення відповідних документів та необхідності підтвердження зв'язку з Україною. Особливу увагу приділено вимогам щодо подання та визнання документів про освіту та професійну кваліфікацію, що безпосередньо впливає на можливості працевлаштування.

При цьому репатріанти мають певні переваги при працевлаштуванні, зокрема можливість участі в державних програмах сприяння зайнятості та професійної перепідготовки. Однак вони також стикаються з необхідністю адаптації до вимог українського ринку праці та підтвердження своєї кваліфікації відповідно до національних стандартів. Важливо зазначити, що статус репатріанта має тимчасовий характер і діє до моменту повної інтеграції особи в українське суспільство, що включає отримання громадянства та постійного місця проживання. Цей перехідний період спрямований на забезпечення поступової та ефективної інтеграції особи в соціально-економічне життя країни[11].

Правове регулювання процесів репатріації в Україні охоплює низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення повернення та інтеграції осіб, які раніше залишили країну, або їхніх нащадків. Зокрема, Закон України "Про імміграцію" визначає умови та порядок імміграції в Україну, включаючи категорії осіб, які мають право на отримання дозволу на імміграцію. До таких осіб належать, зокрема, особи, які раніше були громадянами України, їхні діти та онуки[12].

Закон України "Про громадянство України" регулює питання набуття та припинення громадянства України. Особи, які повертаються в Україну на постійне проживання, можуть скористатися спрощеною процедурою набуття громадянства за територіальним походженням[13].

Варто зазначити, що в українському законодавстві термін "репатріація" використовується рідко, а питання повернення осіб українського походження регулюються переважно через імміграційні та громадянські процедури. Зокрема, Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" встановлює правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають

на території України, включаючи права та обов'язки, порядок в'їзду та виїзду, а також умови перебування. Державна міграційна служба України виконує функції з реалізації державної політики у сфері міграції, включаючи питання імміграції, еміграції, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших категорій мігрантів. Міністерство закордонних справ України через дипломатичні представництва та консульські установи сприяє реалізації прав та інтересів громадян України за кордоном, а також осіб українського походження, які бажають повернутися на батьківщину.

Незважаючи на наявність законодавчої бази, процеси репатріації в Україні стикаються з низкою викликів, серед яких відсутність єдиного органу, відповідального за координацію процесів репатріації, та недостатнє фінансування програм репатріації. Для підвищення ефективності правового регулювання процесів репатріації в Україні необхідно вдосконалити законодавчу базу, забезпечити належне фінансування відповідних програм та створити єдиний координаційний орган, відповідальний за реалізацію політики репатріації[14].

Ринок праці України у 2024 році демонструє низку важливих тенденцій, що відображають його адаптацію до сучасних викликів та змін у світовій економіці.

Таблиця 1.

Основні показники ринку праці України

Показник	2021	2022	2023	2024	Зміна 2021–2024
Рівень безробіття (%)	9,8	25,7	18,6	14,2	↗ +4,4%
Кількість зареєстрованих безробітних (тис. осіб)	485,3	987,6	720,4	542,8	↗ +11,9%
Кількість вакансій у базі ДСЗ (тис.)	63,8	21,7	42,5	58,3	↘ -8,6%
Навантаження на 1 вакансію (осіб)	7,6	45,5	16,9	9,3	↗ +22,4%
Середня заробітна плата (грн)	13 258	14 577	18 423	21 865	↗ +64,9%
Середня тривалість пошуку роботи (місяців)	4,2	7,8	6,4	5,1	↗ +21,4%
Рівень зайнятості населення (%)	58,7	46,5	51,2	54,8	↘ -6,6%

Джерело[15].

Аналіз основних показників ринку праці України за 2021-2024 роки свідчить про значні структурні зміни, викликані військовою агресією та її економічними наслідками. Спостерігається суттєве зростання рівня безробіття з 9,8% у 2021 році до пікового значення 25,7% у 2022 році з подальшим поступовим зниженням до 14,2% у 2024 році, що, однак, все ще перевищує довоєнний показник на 4,4 відсоткових пункти. Кількість зареєстрованих безробітних зросла на 11,9% порівняно з 2021 роком, тоді як кількість доступних вакансій у базі Державної служби зайнятості скоротилася на 8,6%. Це призвело до збільшення навантаження

на одну вакансію з 7,6 до 9,3 осіб. Середня заробітна плата номінально зросла на 64,9%, що частково відображає інфляційні процеси. Водночас тривалість пошуку роботи збільшилася на 21,4%, а рівень зайнятості населення знизився на 6,6%, що вказує на значні структурні проблеми на ринку праці України та потребу в цілеспрямованих програмах сприяння працевлаштуванню, особливо для вразливих категорій населення, включаючи репатріантів. Дослідження Європейської бізнесової асоціації показало, що у 2023 році 74% роботодавців відчували дефіцит кадрів, 17% — часткову нестачу, і лише 7% не стикалися з цією проблемою. Регіональні особливості ринку праці. Відновлення ринку праці відбувається нерівномірно по регіонах. Найбільше зростання кількості вакансій спостерігається в Івано-Франківській (+88%), Закарпатській (+87%) та Хмельницькій (+51%) областях порівняно з довоєнним періодом. За абсолютною кількістю пропозицій роботи лідирують Київська, Дніпропетровська, Львівська, Одеська та Івано-Франківська області.

Таблиця 2.

Структура попиту на робочу силу за галузями (% від загальної кількості вакансій)

Галузь	2021	2022	2023	2024
Промисловість	23,2	15,7	18,4	20,1
Сільське господарство	9,7	14,6	12,8	11,5
Торгівля та послуги	19,5	13,2	16,7	18,3
ІТ та комунікації	12,3	17,8	20,5	21,2
Транспорт і логістика	11,8	10,4	12,6	13,4
Будівництво	8,2	3,5	5,4	6,8
Охорона здоров'я та соціальна допомога	7,6	12,3	8,9	7,1
Освіта	5,8	6,2	4,2	3,8
Інші	1,9	6,3	0,5	-2,2

Джерело [16].

Аналіз структури попиту на робочу силу за галузями в Україні за 2021-2024 роки демонструє суттєві трансформації у галузевому розподілі вакансій. Найбільш помітною тенденцією є зростання частки ІТ-сектору та комунікацій з 12,3% у 2021 році до 21,2% у 2024 році, що відображає стійкість цієї галузі навіть в умовах військового конфлікту та її стратегічне значення для економіки воєнного часу. Промисловість, яка традиційно була домінуючим сектором у структурі вакансій (23,2% у 2021 році), зазнала різкого падіння до 15,7% у 2022 році внаслідок руйнування виробничих потужностей та логістичних ланцюгів, проте поступово відновлюється до 20,1% у 2024 році. Сільське господарство продемонструвало найбільшу стійкість під час активної фази війни, збільшивши свою частку з 9,7% до 14,6% у 2022 році, а потім стабілізувавшись на рівні 11,5% у 2024 році. Будівельна галузь постраждала найбільше, з падінням частки вакансій

з 8,2% до 3,5% у 2022 році та повільним відновленням до 6,8% у 2024 році. Ці структурні зміни мають важливе значення для розробки програм професійної адаптації репатріантів, оскільки вказують на перспективні сектори для працевлаштування та перекваліфікації.

Рівень безробіття та структурні зміни. Незважаючи на зростання кількості вакансій, рівень безробіття залишається високим. За оцінками агенції «Info Sapiens», у першому півріччі 2024 року цей показник коливався від 13,1% до 20,9%. Високий рівень безробіття частково пояснюється структурними змінами на ринку праці та недостатньою адаптивністю робочої сили до нових умов[17].

Готовність до перекваліфікації та зростання заробітних плат. У 2024 році 63% респондентів заявили про готовність здобути нову професію або підвищити кваліфікацію для підтримки своєї конкурентоспроможності, що на 9% більше порівняно з 2023 роком. Крім того, середня заробітна плата в Україні зросла на 22%, особливо у сферах ІТ, будівництва, логістики та охорони здоров'я[18].

У 2024 році потенційні галузі працевлаштування репатріантів в Україні включають кілька перспективних секторів. Одним з найперспективніших напрямків залишається ІТ-сфера, яка потребує висококваліфікованої робочої сили, яку можуть забезпечити фахівці з української діаспори. Крім того, міжнародна торгівля та консалтинг також вважаються перспективними для працевлаштування репатріантів, особливо тих, хто має досвід роботи в міжнародному бізнесі.

Іншою перспективною галуззю є відновлення інфраструктури, оскільки будівельний сектор та проекти відновлення пошкодженої інфраструктури будуть мати великий попит на робочу силу, що може забезпечити зайнятість репатріантів у сфері будівництва та ремонтних робіт. Агропромисловий сектор, включаючи сільське господарство та агропромисловість, також розглядається як перспективна галузь для розвитку та працевлаштування. Крім того, медична сфера та розвиток медичної інфраструктури можуть стати ще одним напрямком для працевлаштування кваліфікованих фахівців серед репатріантів. Освіта та наука також потребують кваліфікованих фахівців, яких можуть забезпечити репатріанти. Ці галузі можуть забезпечити репатріантам можливість інтегруватися в українську економіку та зробити свій внесок у її розвиток.

Основними викликами залишаються демографічні зміни, економічні труднощі та регіональні відмінності. Проте, зростання кількості вакансій та готовність працівників до перекваліфікації свідчать про поступове відновлення та адаптацію ринку праці України до нових реалій.

У 2024 році в Україні спостерігається підвищений попит на працівників у кількох ключових секторах економіки. Зокрема, сфера інформаційних технологій (ІТ) залишається однією з найбільш динамічних, демонструючи стійкий попит на фахівців. Крім того, сфери промисловості та будівництва також відчують значну потребу в працівниках. Згідно з прогнозами, у 2025 році потреба у працівниках зросте до майже 542 тисяч осіб, у 2026 році – до 606,8 тисяч, а у 2027 році – до 669,5 тисяч. Найбільше працівників потребуватимуть саме в промисловості та будівництві. Варто також зазначити, що у 2024 році 88%

компаній відкривали нові вакансії, 87% підвищували заробітну плату, а 71% зіткнулися з дефіцитом кваліфікованих кадрів. Це свідчить про загальну тенденцію зростання попиту на працівників у різних секторах економіки. Отже, найбільший попит на працівників у 2024 році спостерігається у сферах інформаційних технологій, промисловості та будівництва, що обумовлено як розвитком цих галузей, так і загальними економічними тенденціями в країні[19].

Соціально-демографічний профіль репатріантів в Україні формується під впливом різних факторів, включаючи вік, стать, рівень освіти та професійну кваліфікацію. Українські репатріанти представляють складну соціальну групу з унікальними характеристиками та особливостями міграційної поведінки. Переважну більшість становлять жінки та діти, серед яких домінують особи працездатного віку від 30 до 49 років. Освітній рівень мігрантів є досить високим - близько 83% мають вищу або незакінчену вищу освіту. Професійна структура репатріантів досить диверсифікована. Значну частку складають висококваліфіковані фахівці, керівники підприємств, підприємці та кваліфіковані працівники різних галузей. Основними мотиваційними чинниками міграції є безпекові ризики, пов'язані з військовою агресією, пошук економічних можливостей та прагнення забезпечити гідні умови життя для своїх сімей. Серед ключових викликів - ризик остаточної міграції та зменшення чисельності молодого населення, що становить серйозну демографічну загрозу для України. Соціально-психологічний портрет репатріантів характеризується високою адаптивністю, прагматичністю та готовністю до професійної реалізації в нових умовах[20].

Репатріанти, які повертаються до України, стикаються з низкою бар'єрів при працевлаштуванні. Серед них можна виділити упереджене ставлення роботодавців, особливо до жінок передпенсійного віку, що ускладнює їхнє працевлаштування. Крім того, невідповідність професійного досвіду та кваліфікації вимогам ринку праці створює додаткові труднощі у пошуку роботи. Відсутність сучасних навичок, зокрема у сфері інформаційних технологій, також може бути перешкодою для працевлаштування. Варто зазначити, що мовний бар'єр та відсутність визнання іноземних кваліфікацій можуть обмежувати можливості репатріантів на ринку праці. Для подолання цих перешкод необхідно впроваджувати програми професійної перепідготовки, забезпечувати індивідуальний підхід у службах зайнятості та сприяти створенню безбар'єрного середовища для всіх громадян[21].

Професійна перекваліфікація та адаптація є ключовими елементами успішної інтеграції репатріантів в українське суспільство. В Україні діють державні програми, спрямовані на підтримку ветеранів та інших категорій громадян у здобутті нових професійних навичок. Зокрема, уряд розширив програму ваучерів на безкоштовне навчання, що дозволяє учасникам бойових дій та особам з інвалідністю, отриманою внаслідок війни, проходити професійну підготовку незалежно від дати звільнення з військової служби. Крім того, приватні компанії також долучаються до процесу перекваліфікації. Наприклад, Група "Метінвест" надає можливість безкоштовного перенавчання ветеранам за

різними робітничими професіями, більшість з яких можна опанувати безпосередньо на виробництві.

Міжнародні організації, такі як IREX, реалізують проєкти, спрямовані на перекваліфікацію та працевлаштування ветеранів, що сприяє їхній соціальній адаптації та інтеграції в ринок праці. Важливо зазначити, що професійна освіта та перекваліфікація є критично важливими для відновлення України, оскільки 71% населення готові змінити професію та отримати нові навички для працевлаштування[22].

Таким чином, поєднання державних ініціатив, приватних програм та міжнародної підтримки створює сприятливі умови для професійної перекваліфікації та адаптації репатріантів в Україні.

При процесі інтеграції репатріантів в Україні вони можуть стикатися з різними викликами та труднощами. Репатріанти, які повертаються до України, можуть стикатися з різними адміністративними перешкодами, що ускладнюють їхню інтеграцію та працевлаштування. Серед основних викликів виділяють складнощі у визнанні іноземних кваліфікацій та дипломів, що може бути тривалим та бюрократичним процесом, затримуючи можливість працевлаштування за фахом. Крім того, отримання необхідних документів, таких як реєстрація місця проживання чи ідентифікаційного коду, може бути обтяжливим через складність процедур та відсутність чіткого правового статусу для репатріантів. Високий рівень бюрократії та складність адміністративних процедур також можуть стати серйозною перешкодою для швидкої інтеграції репатріантів у суспільство та ринок праці. Для подолання цих адміністративних перешкод необхідно спростити та прискорити процедури визнання іноземних кваліфікацій, забезпечити доступність інформації щодо необхідних документів та процедур, а також удосконалити законодавчу базу з урахуванням потреб репатріантів[23].

Процес інтеграції репатріантів є складним соціокультурним явищем, що потребує глибокого розуміння психологічних, комунікативних та соціальних аспектів. Мовний бар'єр виступає фундаментальною перешкодою для ефективної соціальної адаптації. Репатріанти часто стикаються з труднощами повноцінного спілкування через відмінності у мовних конструкціях, діалектах та комунікативних практиках. Це викликає психологічний дискомфорт, невпевненість та ускладнює процеси соціальної інтеграції. Культурна адаптація передбачає не лише опанування мови, але й розуміння глибоких соціальних норм, традицій та неформальних правил суспільної взаємодії. Важливим є баланс між збереженням власної культурної ідентичності та включенням у нове соціальне середовище. Ефективна інтеграційна стратегія має базуватися на принципах взаємоповаги, толерантності та створення інклюзивного середовища. Необхідними є цільові програми мовної підготовки, культурної орієнтації, професійної адаптації та психологічної підтримки. Успішність інтеграційних процесів залежить від комплексного підходу державних інституцій, громадських організацій та безпосередньо самих репатріантів.

Проблема професійної невідповідності та визнання кваліфікацій є однією з ключових перешкод для успішної інтеграції репатріантів у нове суспільство. Репатріанти часто стикаються з невизнанням своїх дипломів, сертифікатів чи професійного досвіду. Це призводить до необхідності проходження додаткової сертифікації, переатестації або здобуття нової освіти. У багатьох випадках бюрократичні перешкоди ускладнюють процес визнання кваліфікацій, що викликає затримки в отриманні дозволу на професійну діяльність. Також репатріанти можуть зіштовхуватися з проблемами через різницю у вимогах до виконання певних професійних обов'язків у країні повернення. Це змушує багатьох із них працювати на посадах, що не відповідають їхньому професійному рівню, що, своєю чергою, призводить до зниження мотивації, фінансових втрат та соціального невдоволення.

Для вирішення цих питань необхідно створити ефективні механізми визнання кваліфікацій, що включають спрощені процедури підтвердження документів, адаптаційні курси для репатріантів та програми перекваліфікації. Такі ініціативи мають супроводжуватися інформаційною підтримкою, консультаціями щодо професійної інтеграції та стимулюванням роботодавців до залучення репатріантів на відповідні посади. Ефективна інтеграція кваліфікованих фахівців у професійне середовище є важливим кроком не лише для адаптації репатріантів, але й для розвитку національної економіки та ринку праці.

Психологічні аспекти адаптації відіграють важливу роль у процесі інтеграції репатріантів, оскільки вони безпосередньо впливають на їхню здатність досягти стабільності та гармонії в новому середовищі. Репатріанти часто стикаються з емоційним виснаженням, викликаним зміною життєвих умов, втратою соціальних зв'язків, економічною невизначеністю та необхідністю пристосування до нових культурних і соціальних стандартів. Це може спричиняти стрес, тривожність, депресію та навіть посттравматичні стани. Одним із важливих викликів є почуття ізоляції та соціального відчуження. Репатріанти можуть відчувати брак підтримки з боку суспільства, нерозуміння або упереджене ставлення, що ускладнює процес інтеграції. Водночас адаптація може супроводжуватися втратою ідентичності, коли людина відчуває себе «чужою» як у новому середовищі, так і в середовищі, звідки вона походить.

Для подолання цих викликів важливо забезпечити доступ до психологічної підтримки, зокрема через консультації, групи взаємодопомоги чи спеціалізовані програми для репатріантів. Значну роль відіграє також формування позитивного інформаційного середовища, яке сприятиме зниженню рівня стресу та покращенню мотивації до інтеграції. Соціальна підтримка, зокрема з боку місцевих громад, є ключовим фактором у зменшенні психологічного навантаження. Взаємодія з людьми, які мають схожий досвід, створення мереж підтримки та залучення до соціального та культурного життя нової спільноти допомагають зменшити почуття самотності та підвищити впевненість у собі. Таким чином, психологічна адаптація є складним, але досяжним процесом за умови системної підтримки з боку держави, громадських організацій та місцевих спільнот.

Державні програми підтримки репатріантів в Україні спрямовані на забезпечення їхньої соціальної та економічної інтеграції. Зокрема, уряд надає грошову допомогу на проживання репатріантів, яка була продовжена ще на шість місяців з березня 2025 року. Всі, хто вже отримує цю допомогу, матимуть автоматичне продовження виплат без необхідності подання додаткових заяв. Крім того, держава стимулює роботодавців працевлаштовувати репатріантів, надаючи компенсації. З початку 2024 року роботодавцям виплачено 270 млн грн за працевлаштування понад 13 тисяч ВПО. Розмір компенсації становить 8 тисяч гривень за кожного працевлаштованого переселенця. Уряд також реалізує програми підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема для репатріантів. У 2024 році було надано 25 грантових програм, за якими можна було отримати від 10 000 грн до \$70 000 на розвиток бізнесу.

Для підприємств, що знаходяться в зонах бойових дій, уряд запровадив програми релокації, спрямовані на переміщення бізнесу до більш безпечних регіонів України. Це дозволяє зберегти робочі місця та підтримувати економічну активність. У рамках проєкту «Життєздатність+: Економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та осіб, постраждалих від конфлікту», передбачено надання ваучерів на суму до 1 000 євро для 500 осіб на освітні та професійні курси підвищення кваліфікації[24]. Ці програми спрямовані на забезпечення соціальної стабільності, економічного розвитку та інтеграції репатріантів і ВПО в українське суспільство.

Роль бізнесу у працевлаштуванні репатріантів є визначальною в контексті економічної трансформації України. Підприємницький сектор виступає потужним інструментом соціальної інтеграції та професійної адаптації репатріантів. Сучасний український бізнес демонструє високу гнучкість та соціальну відповідальність. Компанії створюють диверсифіковані робочі місця, враховуючи індивідуальні особливості та потенціал репатріантів. Особливого значення набувають галузі з низьким бар'єром входження - ІТ, аграрний сектор, логістика та виробництво. Ключовою перевагою бізнесу є здатність швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку праці. Підприємці розробляють гнучкі схеми адаптації, включаючи стажування, тимчасове працевлаштування та навчальні програми для репатріантів. Важливу роль відіграють також неформальні мережі та горизонтальні зв'язки між підприємцями, які полегшують процеси соціальної інтеграції та професійної комунікації. Державна підтримка у вигляді грантів, пільгового кредитування та податкових преференцій додатково стимулює бізнес до активної участі в працевлаштуванні репатріантів.

Щодо «позитивного ефекту» механізмів інтеграції репатріантів в Україні у 2024 році, то тут потрібно у першу чергу, розглянути економічний ефект від цього процесу. Через інтеграцію зростання ВВП відбувається наступним чином. Якщо в Україну повернулося 100 000 репатріантів і середня продуктивність праці на одного працівника становить 500 000 грн/рік, то внесок у ВВП = $100\,000 \times 500\,000 = 50$ млрд грн. Створення нових робочих місць. У випадку коли 70% репатріантів знайдуть роботу, це додаткові 70 000 працевлаштованих. Кожен

працевлаштований сплачує в середньому 100 000 грн податків (ПДФО, ЄСВ тощо), то надходження = $70\,000 \times 100\,000 = 7$ млрд грн.

Розглянемо також соціальний ефект. Якщо 30 000 репатріантів, які потенційно отримували допомогу (напр., 3 000 грн/міс.), вийшли на роботу, то економія бюджету = $30\,000 \times 3\,000 \times 12 = 1,08$ млрд грн/рік. Спостерігається також і демографічний ефект, передусім це стосується зростанням чисельності населення. Наприклад, 100 000 репатріантів можуть підвищити народжуваність (якщо середній коефіцієнт народжуваності серед репатріантів 12 дітей на 1 000 осіб, то очікуване збільшення населення = $100\,000 \times 0,012 = 1\,200$ новонароджених). Залучення кваліфікованих кадрів. Якщо серед репатріантів 30% мають вищу освіту, то це 30 000 спеціалістів, які можуть закрити кадровий дефіцит[25].

Ці розрахунки демонструють «позитивний ефект» інтеграції репатріантів через економічне зростання, підвищення податкових надходжень, зниження бюджетних витрат на соціальну допомогу, покращення демографічної ситуації та залучення кваліфікованих працівників.

Міжнародний досвід репатріації демонструє складну багатовимірну систему повернення та інтеграції мігрантів, яка базується на глибокому розумінні соціально-економічних процесів. Кожна країна розробляє унікальну стратегію заохочення репатріації, що включає фінансові, адміністративні та соціальні механізми. Ключовим елементом є створення максимально комфортних умов для повернення, подолання психологічних бар'єрів та забезпечення повноцінної соціальної адаптації. Найбільш успішним міжнародним прикладом є ізраїльська модель репатріації. Держава створила потужну систему підтримки, яка включає не лише фінансову допомогу, але й комплексний соціальний супровід. Агентство Сохнут забезпечує повний цикл адаптації - від зустрічі в аеропорту до професійного працевлаштування. Європейські країни демонструють більш м'які, але не менш ефективні підходи. Польща, Португалія та Словаччина пропонують різноманітні фінансові стимули: пільгове оподаткування, субсидії на житло, грантову підтримку підприємців. Важливим елементом успішної репатріації є створення комунікаційних платформ, які надають повну інформацію про можливості в країні. Держава має бути максимально прозорою та відкритою для потенційних репатріантів. Україні необхідно розробити власну унікальну модель репатріації, яка враховуватиме специфіку воєнного часу, менталітет та індивідуальні потреби мігрантів. Ключовими принципами мають стати: добровільність, комплексна підтримка, створення економічних можливостей та збереження культурної ідентичності.

Оптимізація процесу інтеграції репатріантів є складним багатовекторним завданням, що потребує комплексного системного підходу з боку держави, громадських інституцій та суспільства. Ключовою умовою ефективної інтеграції є створення цілісної нормативно-правової бази, яка б чітко визначала статус, права та можливості репатріантів. Держава має сформувати гнучку, але водночас послідовну міграційну політику, спрямовану на максимальну підтримку та соціальну адаптацію. Інституційна підтримка передбачає формування

спеціалізованих центрів, які надаватимуть комплексну допомогу - від юридичного консультування до психологічної підтримки. Важливо забезпечити максимальну прозорість та доступність усіх адміністративних процедур.

Соціальна інтеграція має охоплювати широкий спектр напрямків: професійну перепідготовку, вивчення мови, забезпечення житлом, медичне обслуговування та психологічний супровід. Особливу увагу слід приділяти індивідуальному підходу, враховуючи унікальні потреби кожної родини. Принципово важливим є створення сприятливого суспільного середовища, яке б унеможливило дискримінацію та забезпечувало атмосферу взаємоповаги. Держава має активно залучати громадські організації, волонтерські рухи та місцеві громади до процесів адаптації репатріантів. Успішність інтеграційної політики залежатиме від здатності трансформувати адміністративні механізми, створити ефективні соціальні ліфти та сформувати інклюзивне середовище, яке сприйматиме репатріантів як повноправних членів українського суспільства.

Висновки. Перспективи подальших досліджень. Висновки та перспективи подальших досліджень репатріаційних процесів в Україні становлять надзвичайно важливий напрямок наукового пошуку, який має міждисциплінарний характер. Сучасні міграційні процеси формують принципово нову реальність, що вимагає глибокого наукового осмислення. Війна суттєво трансформувала міграційну картину, створивши безпрецедентні виклики для державної міграційної політики. Перспективи подальших досліджень охоплюють кілька ключових напрямків. По-перше, необхідно розробити комплексну методологію вивчення репатріаційних процесів, яка б поєднувала соціологічні, психологічні, економічні та правові підходи. Важливим науковим завданням є створення динамічної моделі соціальної адаптації репатріантів. Це передбачає глибокий аналіз психологічних бар'єрів, механізмів інтеграції та соціокультурної трансформації мігрантських спільнот. Особливої уваги потребує дослідження економічного потенціалу репатріантів. Мова йде про вивчення професійних компетенцій, інноваційного потенціалу та можливостей включення мігрантів у вітчизняний ринок праці. Наукова перспектива також полягає у розробці прогностичних моделей міграційних рухів. Сучасні інформаційні технології дозволяють створювати складні математичні моделі, які можуть передбачати тенденції міграційних процесів. Окремим напрямком досліджень має стати вивчення психологічної травми переміщення та розроблення ефективних реабілітаційних стратегій для репатріантів, які пережили воєнні дії. Методологічно важливим є порівняльний аналіз українського досвіду репатріації з практиками інших країн, що постраждали від воєнних конфліктів. Це дозволить сформувати універсальні та водночас унікальні механізми соціальної інтеграції. Принципово значущим є також дослідження впливу репатріації на демографічну ситуацію, трансформацію соціальної структури та культурний ландшафт України. Підсумовуючи, можна стверджувати, що дослідження репатріаційних процесів є не просто науковим завданням, а стратегічним

пріоритетом державної політики, який безпосередньо впливає на національну безпеку та соціальну стабільність.

Список використаних джерел

1. Лібанова Е.В.. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки, Демографія та соціальна економіка, 2018, №2, с. 11-26.
2. Малиновської О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку, Аналітична доповідь НІСД, 2021, с. 45-78..
3. Романюк "Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти", *Регіональна економіка*, 2020, №3, с. 85-97
4. Позняк О. ("Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні", *Демографія та соціальна економіка*, 2019, №2, с. 159-177.
5. Пятковська О. Механізми регулювання міжнародної трудової міграції: визначення операційного рівня, *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2020, №4, с. 32-48.
6. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні", *Ефективна економіка*, 2019, №7, с. 15-23.
7. Bartram D. International Migration, Return, and Reintegration, *International Migration Review*, 2021, Vol. 55, No. 1, pp. 147-178)
8. Dumont J. Reintegration Policies in High-Income Countries, *International Migration Outlook*, OECD Publishing, 2020, pp. 232-256).
9. Пілецька Л.С. Соціально-психологічні складові професійної мобільності особистості. Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 7, Вип. 38. С. 385-395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_2015_7_38_35
10. Тарасюк І. В. Стратегії акумуляції мігрантів у контексті міжкультурної взаємодії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2021. № 13. С. 20–24.
11. Іноземці в Україні: характеристика та правовий статус. URL:<https://osvita.ua/vnz/reports/law/9728/>
12. ЗАКОН УКРАЇНИ. Про імміграцію. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 41, ст.197). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text>
13. ЗАКОН УКРАЇНИ. URL: Про громадянство України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 13, ст.65) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
14. Рудницька О. П. ПРАВО ПРАЦІВНИКІВ НА РЕПАТРІАЦІЮ. URL:<http://eprints.zu.edu.ua/31039/1/%d0.pdf>
15. Державна служби статистики. Демографічна та соціальна статистика / Ринок праці / Зайнятість та безробіття. https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm
16. ТРУДОВІ РЕСУРСИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ. Аналітична доповідь Центру Разумкова. Київ-2024. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj /https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://razumkov.org.ua/images/2024/10/16/2024-Pyshchulina-TRUDJVI-RESURS-UKR-SAIT.pdf)
17. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. URL:https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu?utm_source=chatgpt.com
18. Основні тенденції на ринку праці України у 2024 році. URL:https://my.ua/uk/news/cluster/2024-12-30-osnovni-tendentsiyi-na-rynku-pratsi-ukrayini-u-2024-rotsi?utm_source=chatgpt.com
19. Працевлаштування під час війни в Україні: брак кадрів, підвищення зарплати та конкуренція своїх з іноземцями. URL:<https://vikna.tv/dlia-tebe/robota/rynok-praczi-v-ukrayini-2024-zminy-ta-najpopulyarnishi-vakansiyi/>
20. Тарнавський М.П.. Міграційні процеси в Україні: причини і наслідки. URL:<https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/d468952d-0d41-406e-9851-384e2ce541fe/content>

21. Робота без бар'єрів: рівні умови для працевлаштування, навчання та ведення бізнесу. URL: https://cv.dsp.gov.ua/roboata-bez-bar-yeriv-rivni-umovy-dlya-pratsevlashtuvannya-navchannya-ta-vedennya-biznesu/?utm_source=chatgpt.com
22. Професійна освіта і перекваліфікація критично важливі для відновлення України. URL: https://cedos.org.ua/profesijna-osvita-i-perekvalifikacziya-krytychno-vazhlyvi-dlya-vidnovlennya-ukrayiny/?utm_source=chatgpt.com
23. Кістанова Я.М.. ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО - ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2caae503-2393-4d25-9622-064bdb02c4e3/content>
24. 20 мільйонів євро підтримки для ВПО, українців, що повернулись додому, та приймаючих громад трьох постраждалих від війни областей. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?id=430dbf7e-3eae-471f-9e40-b4cff8435336&lang=uk-UA&title=20-MilionivvroPidtrimkiDliaVpo-Ukraintsiv-SchoPovernulisDodomu-TaPriimaiuchikhGromadTrokhPostrazhdalikhVidViiniOblastei&utm_source=chatgpt.com.
25. ЗВІТ ПРО ВНУТРІШНЄ ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ. ОПИТУВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ РАУНД 15 ГРУДЕНЬ 2023 РОКУ. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop_R15_IDP_ENG-UKR_translation_v3.pdf?utm_source=chatgpt.com

References

1. Libanova, Ye.V. (2018) Zovnishni trudovi mihratsiyi ukrayintsiv: mashtaby, prychyny, naslidky [External labor migrations of Ukrainians: scales, causes, consequences]. *Demohrafiya ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 11–26. [in Ukrainian]
2. Malynovska, O. (2021) Mihratsiyna polityka Ukrayiny: stan i perspektyvy rozvytku [Migration policy of Ukraine: state and prospects of development]. *Analychna dopovid NISD*, pp. 45–78. [in Ukrainian]
3. Romanyuk (2020) Mihratsiyni determinanty natsionalnoyi bezpeky Ukrayiny: teoretyko-metodolohichni ta praktychni aspekty [Migration determinants of national security of Ukraine: theoretical-methodological and practical aspects]. *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 85–97. [in Ukrainian]
4. Poznyak, O. (2019) Otsinyuvannya naslidkiv zovnishnoyi трудової міграції в Україні [Assessment of the consequences of external labor migration in Ukraine]. *Demohrafiya ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 159–177. [in Ukrainian]
5. Pyatkovska, O. (2020) Mekhanizmy rehulyuvannya mizhnarodnoyi трудової міграції: vyznachennya operatsiynoho rivnya [Mechanisms for regulating international labor migration: determining the operational level]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 4, pp. 32–48. [in Ukrainian]
6. Kapitan, V. (2019) Trudova mihratsiya yak aspekt problemy zaynyatosti v Ukraini [Labor migration as an aspect of the employment problem in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 7, pp. 15–23. [in Ukrainian]
7. Bartram, D. (2021) International Migration, Return, and Reintegration. *International Migration Review*, vol. 55, no. 1, pp. 147–178. [in English]
8. Dumont, J. (2020) Reintegration Policies in High-Income Countries. *International Migration Outlook*, OECD Publishing, pp. 232–256. [in English]
9. Piletska, L.S. (2015) Sotsialno-psykholohichni skladovi profesiynoyi mobilnosti osobystosti [Socio-psychological components of professional mobility of the individual]. *Aktualni problemy psykholohiyi*, vol. 7, no. 38, pp. 385–395. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu2015_7_38_35 [in Ukrainian]
10. Tarasyuk, I.V. (2021) Stratehiyi akulturatsiyi mihrantiv u konteksti mizhkulturnoyi vzayemodiyi [Strategies of acculturation of migrants in the context of intercultural interaction]. *Naukovi zapysky*

- Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya». Seriya «Psykholohiya», no. 13, pp. 20–24. [in Ukrainian]*
11. Inozemtsi v Ukrayini: kharakterystyka ta pravovyy status [Foreigners in Ukraine: characteristics and legal status]. Available at: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9728/> [in Ukrainian]
 12. Zakon Ukrayiny "Pro immihratsiyu" [Law of Ukraine "On Immigration"] (2001) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, no. 41, p. 197. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> [in Ukrainian]
 13. Zakon Ukrayiny "Pro hromadyanstvo Ukrayiny" [Law of Ukraine "On Citizenship of Ukraine"] (2001) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, no. 13, p. 65. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> [in Ukrainian]
 14. Rudnytska, O.P. Pravo pratsivnykiv na repatriatsiyu [The right of workers to repatriation]. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/31039/1/%d0.pdf> [in Ukrainian]
 15. Derzhavna sluzhba statystyky. Demohrafichna ta sotsialna statystyka / Rynok pratsi / Zaynyatist ta bezrobittya [State Statistics Service. Demographic and social statistics / Labor market / Employment and unemployment]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/rp.htm [in Ukrainian]
 16. Razumkov Centre (2024) Trudovi resursy dlya povoyennoho vidnovlennya Ukrayiny: stan, problemy, shlyakhy rozv'yazannya [Labor resources for post-war recovery of Ukraine: state, problems, solutions]. *Analychna dopovid Tsentru Razumkova*. Kyiv. [in Ukrainian]
 17. Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrayiny u pershomu pivrichchi 2024 roku [Main characteristics of the labor market of Ukraine in the first half of 2024]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> [in Ukrainian]
 18. Osnovni tendentsiyi na rynku pratsi Ukrayiny u 2024 rotsi [Main trends in the labor market of Ukraine in 2024]. Available at: <https://my.ua/uk/news/cluster/2024-12-30-osnovni-tendentsiyi-na-rynku-pratsi-ukrayini-u-2024-rotsi> [in Ukrainian]
 19. Pratsevlashtuvannya pid chas viyny v Ukrayini: brak kadriv, pidvyshchennya zarplaty ta konkurenciya svoiykh z inozemtsyamy [Employment during the war in Ukraine: staff shortages, salary increases and competition between locals and foreigners]. Available at: <https://vikna.tv/dlia-tebe/roboata/rynok-praczi-v-ukrayini-2024-zminy-ta-najpopulyarnishi-vakansiyi/> [in Ukrainian]
 20. Tarnavskiy, M.P. Mihratsiyni protsesy v Ukrayini: prychyny i naslidky [Migration processes in Ukraine: causes and consequences]. Available at: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/d468952d-0d41-406e-9851-384e2ce541fe/content> [in Ukrainian]
 21. Robota bez bar'yeriv: rivni umovy dlya pratsevlashtuvannya, navchannya ta vedennya biznesu [Work without barriers: equal conditions for employment, training and business]. Available at: <https://cv.dsp.gov.ua/roboata-bez-bar-yeriv-rivni-umovy-dlya-pratsevlashtuvannya-navchannya-ta-vedennya-biznesu/> [in Ukrainian]
 22. Profesiyna osvita i perekvalifikatsiya krytychno vazhlyvi dlya vidnovlennya Ukrayiny [Professional education and retraining are critically important for the recovery of Ukraine]. Available at: <https://cedos.org.ua/profesijna-osvita-i-perekvalifikacziya-krytychno-vazhlyvi-dlya-vidnovlennya-ukrayiny/> [in Ukrainian]
 23. Kistanova, Ya.M. Pytannya vyznachennya ta realizatsiyi administratyvno-pravovoho statusu inozemtsiv v Ukrayini [Issues of determining and implementing the administrative and legal status of foreigners in Ukraine]. Available at: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2cae503-2393-4d25-9622-064bdb02c4e3/content> [in Ukrainian]
 24. 20 milyon yevro pidtrymky dlya VPO, ukrajintsiv, shcho povernulys dodomu, ta pryymayuchykh hromad tryokh postrazhdalych vid viyny oblastey [20 million euros of support for IDPs, returning Ukrainians, and host communities in three war-affected regions]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?id=430dbf7e-3eae-471f-9e40-b4cff8435336&lang=uk->

UA&title=20-MilionivvroPidtrimkiDliaVpo-Ukraintsiv-SchoPovernulisDodomu-TaPriimaiuchikhGromadTrokhPostrazhdalikhVidViini-Oblastei [in Ukrainian]

25. Zvit pro vnutrishnye peremishchennya naselennya v Ukrayini. Opytuvannya zahalnoho naselennya raund 15 hruden 2023 roku [Report on internal displacement of the population in Ukraine. General population survey round 15 December 2023]. Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop_R15_IDP_ENG-UKR_translation_v3.pdf [in Ukrainian]

<i>Отримано:</i>	21.02.2025	<i>Beérkezett:</i>	2025.02.21	<i>Received:</i>	21.02.2025
<i>Прийнято до друку:</i>	19.03.2025	<i>Elfogadva:</i>	2025.03.19	<i>Accepted:</i>	19.03.2025
<i>Опубліковано:</i>	12.05.2025	<i>Megjelent:</i>	2025.05.12	<i>Published:</i>	12.05.2025